

Babel.

Wie de naam Babel hoort denkt aan Babylonische spraakverwarring. De verwarring waarin niemand naar niemand luistert. Ieder zelf aan het woord wil en niet hoort wat de ander te melden heeft. Op die manier blijven woorden zonder betekenis en zonder kracht. Waar zo gesproken wordt ontstaat als vanzelf chaos.

Dit is tegengesteld aan de inhoud van het lied dat wij zo meteen zingen *Nog voor Chaos*. Tegengesteld ook aan het bijbelse dat scheppend is en betekenis geeft aan de wereld.

Hoe kan deze verwarring zo gewild zijn door de schrijver van Genesis en zo positief worden geduid? Want is dat streven naar eenheid, naar een taal niet ons aller streven? Zijn wij hier niet bijeen als een oecumenische gemeenschap, die zich niet uiteen wil laten spelen? Wat is dan de waarde van het Evangeliewoord: *Opdat zij allen een zijn?*

Over het karakter en de inhoud van dit Babelse eenheidsstreven later. Dan zullen wij ook horen over de verwarring die gesticht wordt als een heilzame verwarring. Een verwarring die richting wil geven en zo wezenlijk Thora is.

Overweging

Het verhaal over de toren van Babel staat ingeklemd tussen twee reeksen van verwekkingen, of te wel geslachtsregisters. Het zijn die gedeeltes die wij graag overslaan omdat wij ze zo saai en vervelend vinden. Ook vanavond hebben wij ze niet gelezen. Maar in de Joodse traditie zijn ze van belang om de voortgang van het Bijbelse verhaal te verstaan. Dus toch nog een enkele opmerking hierover.

In een vorige viering hebben wij gelezen hoe na de grote vloed, of te wel zondvloed de mensheid een herkansing krijgt. God sluit een verbond met Noach. De nakomelingen van Noach verspreiden zich over de aarde. Ieder volk met zijn eigen taal en als wij nauwkeurig lezen zien wij hoe ieder volk zijn eigen leefwijze ontwikkelt. De verscheidenheid tussen de volkeren neemt niet af maar toe.

In vroegere vooral koloniale tijden heeft men voor het ontstaan van die verscheidenheid een verklaring gegeven door het verschil aan te duiden tussen de afstammelingen van de drie zonen van Noach, Cham, Sem en Japhet. De afstammelingen van Cham kwamen dan in het verdomhoekje terecht. Want was Cham niet vervloekt door zijn vader Noach omdat hij zich respectloos tegenover zijn vader had gedragen. Daarom was hij onderhorig geworden aan de afstammelingen van Sem. En waren de afstammelingen van Cham niet Afrikanen? Zo werd een Bijbels woord misbruikt om het Apartheidsdenken theologisch te legitimeren. God zelf had het immers zo gewild. Als fatsoenlijke mensen hebben wij daar natuurlijk afstand van genomen. Maar ik zou ze niet graag de kost willen geven die diep in hun hart er nog net zo over denken.

Bij de afstammelingen van Sem komen wij de naam Heber tegen. Later is die naam verbasterd tot Hebreer. En in Egyptische geschriften ontmoeten wij mensen die Apiru worden genoemd. Een rondreizend volk dat leefde in de marge van de grote culturen van die dagen. Kortom migranten.

Dit volk van Hebreers later benoemd als Israel heeft steeds in haar geschiedenis te maken gehad met de wereldmachten, ingeklemd als ze was tussen Egypte in het westen en Babel of Assyrie in het Oosten. In de confrontatie met die grootmachten dienen wij deze geschiedenis van de torenbouw van Babel te plaatsen. In die confrontatie ging en gaat het er om hoe te overleven als volk met zijn eigen identiteit. Waarschijnlijk is het verhaal in de huidige vorm geschreven door iemand in ballingschap of kort daarna. Zoals het verhaal van een balling lees ik deze geschiedenis en zo zie ik het voor mij.

Het volk van Israel is weggerukt uit de dorpen en steden, verdreven naar Babel. Daar staan ze dan, berooide ballingen. Met grote ogen kijken ze naar de ruiters en koetsen, de colonnes soldaten die door de brede straten van de wereldstad trekken. Rijkdom en overdaad alom. Aan de oevers van de Eufraat staan de paleizen met hun weelderige tuinen. Boven alles uit torent midden in de stad een kunstmatig opgeworpen berg, een piramide, waarvan je de top kunt bereiken langs haar enorme trappen. De top is afgevlakt, want deze berg is eigenlijk een tempel, waar de priesters hun offers brengen aan de goden van de staat en stad. De top die geacht wordt tot in de hemel te reiken symboliseert het raakpunt tussen

hemel en aarde. Het symbool van Babel bij uitstek. Babel betekent Bab-El = poort van God. God en macht vallen hierin samen. Als een vuist van macht en godsdienst steekt deze berg uit het vlakke land omhoog. Vanuit alle posities in de stad kun je deze berg zien liggen. Ieder weet: dit is ons oriëntatiepunt. Eén staat- één systeem- één taal- één God! Het is een opgelegde eenheid, waarin geen plaats is voor de eigenaardigheden van dat volkje uit het Westen, de ballingen uit Israel. Laat staan voor hun God. Het is een eenheid waarin de verscheidenheid te niet wordt gedaan. Hier heerst de God van Babel, in zijn gebied is geen ruimte voor diversiteit maar enkel voor assimilatie; dat is eenheid.

Toch laat dat volk zich niet overdonderen door dit vertoon van macht. De schrijver van dit verhaal plaatst hiertegenover het wapen van de machteloze: de spot en de gein. Steeds wanneer de machtigen zichzelf grootmaken zien wij hoe de Bijbelse schrijver dit relativeert. Zoals wanneer in psalm 2 beschreven wordt hoe de koningen zich in slagorde opstellen tegenover God, staat er: *Die in de hemel zetelt licht, drijft met hen de spot.* Zo ook hier. Waar staat dat de toren tot in de hemel reikt lezen wij hoe God moet afdalen om te zien wat zich daar beneden op de aarde afspeelt. Vanuit zijn perspectief is al wat in de ogen van de machtigen van Babel groots en indrukwekkend is kinderspel maar wel hinderlijk. De Joodse schrijver maakt dan een woordspeling met de naam van de stad Babel. Het is niet Bab-El, Poort van God maar God Babelt: sticht verwarring. De taal verliest haar betekenis, zoals in de propaganda en reclame. Onder elk dictatoriaal regime is de taal een van de eerste slachtoffers. Vriendschap = onderworpenheid en vrede = zwijgzaamheid. Maar ook in onze samenleving weten wij dat reorganisatie vaak ontslag betekent en het aanbod van betere service inhoudt dat je niemand meer persoonlijk te spreken krijgt. Het Babel van toen staat voor het Babel van nu. Het staat voor schaalvergroting, centralisatie en machtsconcentratie. Voor de race om het hoogste gebouw ter wereld binnen de landsgrenzen te hebben. Symbool van de potentie van de macht. Het is Babels denken waaraan de mens ondergeschikt is geraakt en verloren raakt. Klassiek gesproken is dit een van de zeven hoofdzonden, namelijk de hoogmoed. De overschatting van het eigen ego, waarin het ik zijn eigen God is, zijn naam vestigt en onsterfelijk wil zijn. Het is het denken waarin geen plaats kan zijn voor het eigen einde en het einde van de eigen macht. Zoals in 1989 het einde van het Sowjetblok. Maar wie weet wat ons nog te wachten staat in Europa?

Toch: het einde van Babel is het einde van de wereld niet. Het verhaal gaat door. Geslachten komen en geslachten gaan. De namen van de goden van Babel raken in de vergetelheid en de ruine van de stad boezemt geen angst meer in. Het is hooguit een toeristische trekpleister. De diaspora die daarna ontstaat, de verstrooiing van het Joodse volk over de aarde verbreidt daarmee de Naam van een andere God, de God van Israel. Niet de God van de macht en kracht. Maar de God van de machteloze waarvan Maria de lofzang aanheft: *Hij heeft de machtigen van de troon gestoten en eenvoudigen verhoogd, hongerigen heeft Hij met goederen vervuld en rijken heeft Hij ledig weggezonden. Hij heeft zich Israel zijn knecht aangetrokken om te gedenken aan barmhartigheid.*

En zo gaat het verder met Abraham.